

З.Харагірло В.Є. Сутність і структура готовності до інноваційної діяльності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти. *Професійна освіта*. 2018. № 1 (178). С. 34–38.

Лариса СЛИВКА
Івано-Франківськ

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ

У статті пропонуємо власні творчі надбання стосовно упровадження польського досвіду здоров'язбережувальних ініціатив в освіті до змісту професійної підготовки майбутніх учителів задля формування низки компетентностей, необхідних для реалізації безпечного освітнього середовища.

Докладніше зупинимося на потенційних можливостях вибіркового навчальних курсів «Безпечне освітнє середовище» (далі – БОС) і «Педагогіка здоров'язбереження» (далі – ПЗз), які викладаємо на педагогічному факультеті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (далі – ПНУ). Формат використання відповідного польського досвіду у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів представлено в контексті формування у студентів гностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативно-організаторських і рефлексивно-оцінних знань, умінь та навичок.

Наведемо окремі приклади.

Окремий контент у межах вивчення БОС та ПЗз присвячено організаційним і педагогічним умовам створення безпечних та комфортних умов перебування учнів у школі. Ознайомлення студентів з особливостями створення безпечного освітнього середовища здійснюємо на основі матеріалів наших публікацій, водночас репрезентуємо їм відповідну інформацію, віднайдену в працях польських учених.

Так, в основі опрацювання питань з теми «Педагогічна ергономіка як складник здоров'язбережувальної педагогіки» (ПЗз) ідея про те, що матеріальне середовище, де відбувається навчання,

є важливою умовою безпосереднього впливу на стан здоров'я учнів. Слушними у цьому контексті вбачаються слова Є. Жепки про те, що вчитель повинен знати «класичні вимоги до гігієнічного середовища школи» [13]. Підкреслюємо, що «безпековий» вимір організації шкільного навчання, як засвідчують історичні джерела, постійно перебуває у «зоні особливої уваги» освітян, і звертаємося до творчих надбань А. Даниша [3], зокрема, до проаналізованих ученим ідей іспанського гуманіста й педагога доби Відродження Я.Л. Вівеса, який ще 1531 року порушував питання про необхідність дотримання в школі санітарно-гігієнічних норм, як-от: школу необхідно будувати на «здоровому» місці, щоб учні могли дихати свіжим повітрям; околиці біля школи повинні бути «не надто привабливими», щоб не пробуджували в учнів бажання бути «поза школою»; місцевість, де розташована школа, повинна бути далеко від дороги, щоб дорожній рух не заважав науці, і бути віддаленою від шинків і корчем, які «псують молодь». Цитуємо слова А. Даниша про те, що досягнення експериментальної гігієни наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття сприяли чіткому окресленню вимог до розташування школи відносно сонця, визначенню необхідного для одного учня «простору» у класній кімнаті, необхідного освітлення приміщень для проведення уроків, виокремленню способів найкращого обігріву і провітрювання шкільних приміщень тощо. Зосереджуємо увагу студентства на тому, що багато проблем, озвучених польським ученим на початку ХХ століття, є актуальними для ЗЗСО сучасної України, тому й досі слушною залишається думка А. Даниша про те, що якби в школі було реалізовано хоча б половину з того, що передбачено санітарно-гігієнічними нормами, то це була б «щаслива школа» [3, s. 22–23].

Наводимо також висловлювання польських учених [2, s. 9; 4, s. 115; 10, s. 3] про матеріальне середовище школи як «практичну школу гігієни» і «активний виховний чинник», який «нав'язує людині певні форми поведінки», сприяє або, навпаки, перешкоджає формуванню в учнів позитивного ставлення до здоров'я і відповідних навичок. Озвучуємо міркування К. Міткєвіча про те, що навіть у старих шкільних приміщеннях треба максимально забезпечувати чистоту, достатнє освітлення, доступ свіжого повітря, а все, що може суперечити гігієнічним гаслам, а отже, негативно позначитися на здоров'ї учнів, потрібно

усувати [12, s. 365]. Зазначаємо, що висловлені гігієністами ще у минулому столітті рекомендації сьогодні можуть отримати друге прочитання з огляду на ті вимоги, які стоять перед НУШ. До прикладу, щодо вимоги «раціональний режим навчальної праці учнів» [1, с. 8], то йдеться насамперед про організацію, за словами М. Демеля, «сприятливого здоров'ю режиму». Свого часу, вчений писав, що «неправильно впорядковане шкільне життя» може перешкоджати реалізації «практик» з метою здоров'язбереження (приміром, ранковій гімнастиці, регулярним годинам прийому їжі, проведенню перерв між уроками на свіжому повітрі та ін.), а це може призвести до «невідповідності між словом і чином, між взірцем і реальністю», «порожнього вербалізму», коли фактичний процес виховання для здоров'я буде відрізнятися від теоретично прогнозованого [5, s. 160].

Проблематиці раціональної організації режиму навчання учнів присвячено тему «Місце навчальної діяльності в природних біологічних ритмах» (БОС). Зауважмо, що висновки польських гігієністів ХІХ – середини ХХ століття, які стосуються питань динаміки працездатності учнів протягом уроку, навчального дня, тижня й року, як і чинників, які спричиняють її зниження і розвиток в учнів втоми, залишаються досі майже незмінними. Тож, деталізуючи проблему розумової працездатності і розумової втоми здобувачів освіти, наводимо для прикладу слова С. Копчинського, який писав, що «навчальне перевантаження» настає тоді, коли розумова праця триває занадто довго, а відпочинок після неї є занадто коротким, або відбувається в «невідповідній» формі, тоді зменшується результативність і якість праці (навчання) учня, у нього погіршується зір, збільшується кількість помилок, зменшується концентрація уваги, учень стає неуважним, неспокійним, інколи навіть агресивним [9, s. 193].

Увиразнюючи важливість перманентної зміни фізичної та розумової праці учнів, актуалізуємо думки М. Кацпжака про те, що навчальні досягнення учнів «не повинні бути окуплені їхнім здоров'ям», а вчителів варто доцільно чергувати навчальну працю з відпочинком [6, s. 25], А. Кленска про те, що з огляду на динаміку працездатності учнів впродовж тижня, керівництву школи треба укласти розклад навчальних занять так, щоб уроки, які вимагають значного розумового напруження, припадали на

вівторок і середу [7], зосереджуємо увагу студентів, що на початку XX століття уже озвучувався перелік навчальних курсів, які викликають найбільшу утому учнів, і курсів «компенсаторних» – польські вчені Т. Ярошинський і С. Шуман до перших з них зараховували математику, мову і фізичне виховання, до других – географію, малювання і співу [14]. Тезово актуалізуємо міркування Я. Копчинської і К. Міткевіча про важливу роль у збереження здоров'я учнів перерв між уроками, а саме: мінімальний час перерви – 10 хв.; тривалість перерв необхідно регулювати відповідно до вікових особливостей учнів і до специфіки того уроку, після якого перерва настає; для учнів молодшого шкільного віку тривалість деяких уроків необхідно скоротити до 30 хв., а тривалість перерв навпаки – збільшити навіть до 25 хв. [8, s. 256; 11, s. 176–179].

Зазначене вище засвідчує практичні кроки щодо інтегрування позитивного польського освітнього досвіду у змістовий контент професійної підготовки учителів в українських закладах вищої освіти. Ця діяльність сприяє дотриманню принципів *відкритості* (систематичне поповнення і оновлення знань про зміст і методику організації БОС; спрямування цих знань у напрямі активізації пізнавального, творчого й інтелектуального розвитку особистості студента), *компаративізму* (порівняння української теорії і практики БОС із зарубіжними надбаннями в цій сфері, що стає підґрунтям для об'єктивної оцінки досвіду теоретиків і практиків в Україні) і *плюралізму* (варіативність авторського підходу викладача до організації занять).

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа : poradnik dla wчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Cichy D., Strumińska-Doktór A. Poradnik do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej. Wyd. III. Warszawa : GIS; Departament Promocji Zdrowia, Biostatystyki i Analiz, 2010. 45 s.; Cichy D., Strumińska-Doktór A. Poradnik do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej. Wyd. IV. Warszawa : GIS; Departament Promocji Zdrowia, Biostatystyki i Analiz, 2011. 46 s.

3. Danysz A.O kształceniu. Lwów : Wydawnictwo Macierzy Polskiej, 1918. 370 s.
4. Demel M.O wychowaniu zdrowotnym. Warszawa : PZWS, 1968. 120 s.
5. Demel M. Pedagogika zdrowia. Warszawa : WSiP, 1980. 200 s.
6. Kacprzak M. Higiena szkolna w rozwoju historycznym. *Higiena szkolna* : praca zbiorowa pod red. M. Kacprzaka. Warszawa : PZWL, 1958. S. 7–29.
7. Klęsk A. Zmęczenie dzieci podczas nauki. *Przyjaciel Szkoły*. 1923. nr 3–4. S. 4.
8. Kopczyńska J. Higiena osobista. *Higiena szkolna* : praca zbiorowa pod red. M. Kacprzaka. Warszawa : PZWL, 1958. S. 248–276.
9. Kopczyński S. Co mówią cyfry w sprawie przeciążenia młodzieży w szkołach. *Przegląd Pedagogiczny*. 1920. nr 5. S. 192–204.
10. Kopczyński S. Wstęp. *Higiena szkolna* : podręcznik zbiorowy dla kierowników szkół, nauczycieli i lekarzy szkolnych / red. St. Kopczyński. Wyd. 1. Warszawa, 1921. S. 3.
11. Mitkiewicz K. Higiena szkolna : książka dla nauczycieli, uczniów zakładów kształcenia nauczycieli, wychowawców i rodziców. Warszawa : PZWS, 1957. 248 s.
12. Mitkiewicz K. Propaganda higieny w szkole. *Wychowanie Fizyczne*. 1929. R. X. Zesz. 12. S. 349–355; 363–370.
13. Rzepka J. Higiena szkolna – przedmiotem koniecznym w wykształceniu pedagogicznym. *Szkoła a zdrowie dziecka* : materiały i Ogólnopolskiego Sympozjum Higieny Szkolnej w Studium Nauczycielskim w Legnicy (13–14 maja 1967 r.). Cz. I. Warszawa : Zakład pomocy naukowych o dydaktycznych AWF w Warszawie. 1967. S. 7–11.
14. Szuman S., Jaroszyński T. Higiena wychowawcza. *Higiena szkolna* : podręcznik dla kierowników szkół, nauczycieli i lekarzy szkolnych / pod red. St. Kopczyńskiego. Wyd. 2, zmienione i rozszerzone z licznymi fotografiami, rysunkami i tablicami w tekście. Warszawa : M. Arct, 1933. S. 236–320.